

Sf. GRIGORIE de Nyssa

Despre Suflet
și Înviere
Despre Învățătura
Creștină

Traducere din limba greacă, note și comentarii:

Pr. GRIGORE TEODORESCU

EDITURA HERALD
București

Cuprins

CUVÂNT-ÎNAINTE	7
DESPRE SUFLET ȘI ÎNVIERE	
Notă introductivă	15
DESPRE SUFLET ȘI ÎNVIERE	17
DESPRE ÎNVĂȚĂTURA CREȘTINĂ	
Notă introductivă	101
Prefață	105
Capitolul I	108
Capitolul II	112
Capitolul III	114
Capitolul IV	115
Capitolul V	117
Capitolul VI	122
Capitolul VII	127
Capitolul VIII	129
Capitolul IX	136
Capitolul X	137
Capitolul XI	139
Capitolul XII	140

Capitolul XIII	141
Capitolul XIV	144
Capitolul XV	144
Capitolul XVI	147
Capitolul XVII	150
Capitolul XVIII	152
Capitolul XIX	154
Capitolul XX	155
Capitolul XXI	157
Capitolul XXII	160
Capitolul XXIII	161
Capitolul XXIV	164
Capitolul XXV	167
Capitolul XXVI	168
Capitolul XXVII	171
Capitolul XXVIII	174
Capitolul XXIX	176
Capitolul XXX	177
Capitolul XXXI	179
Capitolul XXXII	181
Capitolul XXXIII	185
Capitolul XXXIV	187
Capitolul XXXV	189
Capitolul XXXVI	194
Capitolul XXXVII	194
Capitolul XXXVIII	199
Capitolul XXXIX	200
Capitolul XL	203

Cuvânt-Înainte

Sf. Grigorie de Nyssa, fratele mezin al Sf. Vasile cel Mare, s-a născut în Cezareea din Capadocia. Este mai mult un autodidact, căci nu a frecventat faimoasele școli ale timpului, ci a luat lecții particulare și a studiat sub îndrumarea surorii sale Macrina și a fratelui său Vasile, pe care îl numea „tată” și „stăpân”.

A devenit de timpuriu profesor de retorică. Se căsătorește cu Teosebia, dar la scurtă vreme își pierde soția, care moare prematur. La sfatul fratelui său Vasile, cât și al Sf. Grigorie de Nazianz, care mai înainte îl îndemnasera să devină ascet, se hotărăște să ducă o viață solitară. Intrând în rândul clerului, s-a ocupat foarte mult cu studiul dogmelor creștine. În anul 371 devine episcop de Nyssa, un orașel în apropiere de Cezareea, aflat în eparhia fratelui său Vasile.

Sf. Eusebiu de Samosata s-a bucurat aflând de această consacrare, însă, scriindu-i Sf. Vasile, el îi mărturisi regretul că acesta nu i-a încredințat fratelui său o biserică mai importantă. „Aș fi voit, răspunse Sf. Vasile, ca fratele meu să aibă o biserică pe măsura însușirilor sale, adică toată biserica aflată sub soare. Dar, fiindcă lucrul acesta este cu neputință, se cuvine ca el să cinstească cetatea unde va fi episcop, în loc ca el să fie cinstit de către ea. Căci om mare nu este doar acela care e în stare să săvârșească lucruri mari, ci mai ales acela care știe să facă să

arate mari lucrurile mici.”¹ Episcopatul inspirat al Sf. Grigorie și folositoarele sale lucrări au arătat că Sf. Vasile făcuse o alegere fericită, ridicând pe fratele său pe un scaun obscur, al cărui nume îl va face ilustru.

Întrucât a apărat ortodoxia împotriva arianismului, nu a scăpat de atacurile adversarilor săi și astfel, în anul 375, sub împăratul Valent, este acuzat că a administrat rău averea bisericească; drept urmare, este depus din funcția eclezială și apoi exilat în urma intrigilor episcopilor arieni, care susțineau și invaliditatea alegerii sale. După moartea lui Valent în războiul purtat contra goșilor (378), împăratul Iovian îi permite să se întoarcă în țară. După numai un an, moartea îi răpește fratele și la scurt timp după aceea și pe sora sa Macrina, renumită pentru frumusețea, castitatea și înzestrările sale.

Rolul important pe care Sf. Grigorie l-a jucat la Sinodul al II-lea ecumenic de la Constantinopole (381) i-a adus titlul de „Părinte al Părinților”. La moartea lui Meletie, episcopul Antiohiei, petrecută chiar în timpul sinodului, el a fost cel desemnat să rostească discursul funebru. După încheierea sinodului, împăratul Teodosie îl califică într-o epistolă circulară drept „Stâlp al ortodoxiei”.

Primește însărcinarea să curme dezordinile din Arabia și Palestina ocazionate de intrigile partizanilor lui Apollinarius. A făcut trei călătorii la Constantinopole: în 383, când a pronunțat discursul său despre „divinitatea Fiului și a Sfântului Duh”; în 385, când a ținut predica funerară pentru împărăteasa Flacilla; în 394, când participă la un sinod pentru aplanarea conflictelor dintre unii episcopi arabi.

În afara numeroaselor controverse și lupte pe care le-a dus cu susținătorii ereziilor, el a avut mult de suferit și din partea lui

---

¹ Sf. Vasile, *Epistola* 225.

Elladin, succesorul fratelui său Vasile și arhiepiscop al Cezareei. Sf. Grigorie de Nyssa s-a stins din viață în anul 395.

* * *

Unul dintre marii patrologi contemporani, H. V. Campenhausen, referindu-se la Sf. Grigorie de Nyssa, spunea că este „teologul cel mai erudit al veacului său; aceasta pentru că, dintre marii scriitori creștini din secolul al IV-lea, el a asimilat în cel mai înalt grad cultura profană a antichității, pe care a folosit-o din plin în argumentarea și fundamentarea învățaturii creștine”.

Opera Sf. Grigorie de Nyssa, impresionantă prin volumul ei, a fost împărțită – din rațiuni mai degrabă metodologice decât de conținut – în: exegetică, ascetică și dogmatică; în fapt, toate scrierile sale¹ sunt străbătute de un puternic suflu ascetic și spiritual.

1) Scrieri exegetice:

– *Explicație apologetică la Hexameron*, compusă la îndemnul fratelui său Petru, episcop al Sebastiei. Această scriere este o apărare și o completare a operei cu același nume scrisă de fratele său Vasile.

– *Despre creația omului*, compusă tot la îndemnul fratelui său Petru, căruia i-a și fost dedicată. În această scriere combate doctrina lui Origen despre preexistența sufletelor.

– *Despre viața lui Moise* (sau *Despre viața desăvârșită*), un tratat teoretic și practic în care învățătura creștină este susținută prin exemple luate din viața lui Moise.

– *Cincisprezece omilii la Cântarea Cântărilor*, în care interpretarea alegorică e împinsă la extrem.

---

¹ Toate sunt cuprinse în *Patrologia Graeca* de Migne, volumele 45, 46, 47.

– *La titlurile Psalmilor*, o scriere în douăzeci de capitole, unde arată că ordinea psalmilor în textul biblic urmează calea creșterii și a desăvârșirii spirituale.

– *Epistola despre Pitoniasă*, adresată episcopului Teodosie, care cuprinde explicarea cap. 28.8 din 1 Regi.

– *Cinci omilii la Rugăciunea Domnească și Opt omilii la Fericiri* sunt tâlcuiri ale rugăciunii lui Hristos și ale fericirilor anunțate de Mântuitorul.

2) Scrieri dogmatico-polemice și morale:

– *Tratat contra lui Eunomius*, în douăsprezece cărți, în care explică doctrina Bisericii cu privire la consubstanțialitatea Fiului și a Sfântului Duh.

– *Anthirrheticus adversus Apollinarium*, în cincizeci și nouă de capitole, în care insistă cu tărie asupra ideii că mântuirea noastră se datorează faptului că Hristos a adoptat natura ome-nească în toată plenitudinea ei. Această scriere este completată de un tratat mai scurt, adresat lui Teofil, episcopul Alexandriei.

– *Despre învățătura creștină* (sau *Marele cuvânt catehetic*), în care explică pe larg și cu argumente împrumutate din filozofia greacă principalele învățături ale Bisericii.

– *Despre suflet și înviere* (sau *Macrinia*), unde sunt date explicații teologice cu privire la suflet, moarte, înviere și reîn-noirea tuturor lucrurilor.

– *Despre iubirea față de săraci și despre săvârșirea binelui*, cuprinde două cuvântări dedicate temelor enunțate.

3) Scrieri ascetice:

– *Despre feciorie*, un îndemn la viață ascetică și curată.

– *Despre înțelesul numelui de creștin*, o epistolă adresată lui Armoniu.

- *Despre desăvârșire* (sau *Cum trebuie să fie creștinul*).
- *Viața Sfintei Macrina*, o scurtă scriere alcătuită imediat după moartea surorii și învățătoarei sale.

În afară de scrierile de mai sus există cuvântări rostite cu diferite prilejuri (sărbători sau evenimente funebre), care îi oferă posibilitatea de a dezvolta sau de a nuanța ideile pe care le-a expus sistematic în tratatele sale.

Despre suflet și înviere

Notă introductivă

Cercetarea problemelor legate de suflet și de învierea trupurilor este menită să ne îndrepte atenția asupra unei chestiuni de mare însemnătate religioasă. Pentru dezlegarea ei însă trebuie să se știe mai întâi dacă sufletul există ca o entitate distinctă de corp.

Dacă știința și psihologia experimentală nu au reușit să ofere răspunsuri adecvate – căci e aproape evident că elementele și adevărurile metafizice nu pot fi cercetate pe calea experimentelor fizice – filozofia a întreprins pași hotărâți, demonstrând că mintea omenească se poate apropia de acest adevăr, dar numai pe cale logică. Din polemicile diferitelor școli filozofice s-au conturat două abordări: *teoria dualismului*, care susține că sufletul și corpul sunt de natură diferită, chiar eterogenă; *teoria monismului*, care, confundând sufletul cu trupul, susține fie că sufletul e din trup – de unde materialismul, fie că trupul e din suflet – de unde spiritualismul. Rezultatul acestor teorii și al cercetării fenomenelor psihice întreprinse de psihologia rațională este următorul: sufletul e o substanță nematerială și independentă de materia văzută, întrucât actele sufletești ale omului n-au niciun fel de asemănare cu proprietățile funcțiilor vitale ale corpurilor organice.

De observat că filozofia reușește să spună doar că există un suflet deosebit de materie; însă ce este sufletul în sine, sau care e originea și menirea lui, sau cum trebuie el dirijat în ordinea actelor morale, sau cum poate ajunge sufletul să se cunoască pe sine, sau ce se va întâmpla cu el după moarte – iată tot atâtea probleme pe care filozofia și psihologia nu reușesc să le soluționeze.

Dialogul *Despre suflet și înviere* este menit să ne descopere, pe de o parte, doctrina despre existența sufletului conformă cu învățătura Sfintei Scripturi, iar pe de altă parte se constituie într-o apărare a adevărilor și a tradițiilor Bisericii cu privire la învierea trupurilor.

Dialogul se poartă între Sf. Grigorie și Macrina, sora și învățătoarea sa, despre care el vorbește într-o scrisoare adresată unui călugăr numit Olimpie. Ea a fost fiica cea mai mare a Sfintei Emilia; purta numele de Macrina, ca și bunica ei. Încă din tinerețe a arătat un spirit înclinat spre filozofie și o viață cucernică. Înzestrată cu o frumusețe aleasă, fusese făgăduită de soție unui tânăr, care însă moare înainte de a o lua în căsătorie. Macrina se retrage de bună voie într-o mănăstire, unde va trăi până la sfârșitul vieții. După moartea fratelui său Vasile, încă sub impresia tristului eveniment și fiind cuprinsă ea însăși de slăbiciunea provocată de o boală ce îi va pune capăt vieții, Macrina se întâlnește cu Sf. Grigorie, prilej cu care are loc dialogul din scrierea intitulată *Despre suflet și înviere*.

despre suflet și înviere

După ce marele între sfinți Vasile a trecut din viața aceasta omenească la Dumnezeu, provocând jale în bisericile noastre, și pe când se mai afla în viață sora și învățătoarea mea [Macrina], m-am dus degrabă la ea ca să-i împărtășesc durerea pentru fratele nostru; sufletul îmi era adânc întristat pentru o pierdere așa de mare și căutam un tovarăș de lacrimi, care să împartă cu mine povara amărăciunii.

Dar când ne-am aflat față în față, chipul învățătoarei mele mi-a stârnit iarăși suferința, căci se vedea că ea însăși era cuprinsă de slăbiciunea morții. După ce m-a lăsat să mă ușurez puțin de adâncă-mi durere, ea căută apoi să mă liniștească prin cuvânt și, în felul vizitiilor dibaci, mânuiește vorbele ei asemeni unui frâu tulburarea ce îmi cuprinsese sufletul. Sfatul ei a fost tocmai cuvântul apostolic: „Să nu vă întristați de cei ce au adormit, căci așa fac doar cei ce n-au nădejde”.¹ Dar eu, cu inima zbuciumată de durere, am zis:

– Cum e cu puțință aceasta la oameni, câtă vreme în fiecare există o pornire firească împotriva morții și când chiar aceia care văd pe alții murind nu pot ușor să îndure priveliștea, iar cei care se apropie de moarte fug de ea cât pot? Dacă [până] și legile

---

¹ 1 Tesaloniceni 4.13.

stăpânitorilor socot moartea cea mai grea nelegiuire, căreia i se cuvine cea mai grea osândă, cum e cu puțință să nesocotești trecerea din viață chiar a unui străin oarecare, cu atât mai mult când e vorba de cineva apropiat nouă?

De aceea vedem, am continuat eu, că toate strădaniile oamenilor sunt îndreptate spre păstrarea vieții. Căci pentru asta s-au ridicat și locuințe, ca trupurile noastre să nu sufere frig sau căldură. Și cultivarea pământului ce altceva este decât asigurarea bunurilor necesare traiului? Oare grija de viață nu izvorăște din frica de moarte? Dar arta medicală, de ce este atât de prețuită printre oameni? Oare nu fiindcă pare că luptă întrucâtva împotriva morții? Dar de ce se făuresc chivărele și scuturile, și coifurile, și armele de apărare, și întăriturile, porțile de fier și șanțurile, și alte asemenea mijloace, dacă nu din „frica de moarte”? Dacă, așadar, moartea e înfricoșătoare din fire, cum poți să te supui aceluia care poruncește celui rămas în viață să nu-l plângă pe cel răposat?

– De ce crezi însă, vorbi învățătoarea, că moartea este în sine ceva trist? Căci purtarea celor mai puțin înțeleghători nu este un motiv îndeajuns de puternic ca tu să o ponegrești.

– Cum adică? am întâmpinat eu. Oare nu-i ceva vrednic de jale când vedem pe cel care, cu puțină vreme înainte, trăia și vorbea, rămas deodată fără viață, mut și nemișcat? Și toate simțurile în el se sting, nemaifiind active nici văzul, nici auzul, nici oricare alt simț prin care omul percepe ceea ce e în jur, astfel încât chiar dacă apropii de el focul sau fierul roșu, sau îi tai trupul cu sabia, sau îl arunci fiarelor sălbatice, sau îl îngropi în pământ, cel mort rămâne fără simțire la toate? În toate acestea se vede o schimbare, iar acea cauză a vieții, oricare ar fi ea, s-a făcut nevăzută ca o lampă stinsă, a cărei flacără nu mai rămâne nici la lampă, nici la fitil, nici nu se mută altundeva, ci dispare

cu desăvârșire. Cum e cu puțință să înduri o schimbare așa de mare, fără să te lași cuprins de tristețe, nevăzând nimic pe care să te sprijini? Atunci când vorbim despre ieșirea sufletului, noi vedem doar ce a rămas¹, dar nu vedem ce a dispărut²; nu știm ce este [sufletul], nici unde s-a dus, căci nici pământul, nici apa, nici aerul, nici vreun alt element nu vădește a avea în sine puterea ieșită din trupul celui mort, după a cărei dispariție ceea ce rămâne este mort și căzut în putreziciune.

Pe când ziceam acestea, învățătoarea îmi făcu semn cu mâna să mă opresc, și zise:

– Nu cumva te stârnește vreo teamă ascunsă și-ți tulbură mintea, gândind că sufletul nu ar dăinui veșnic, ci ar înceta o dată cu destrămarea trupului?

Eu însă, deși nu-mi reculesesem mintea din suferința îndurată, am răspuns cam îndrăzneț și, fără a-mi cumpăni prea bine vorbele, am zis:

– Scripturile divine sunt asemenea poruncilor ce ne silesc să credem în existența veșnică a sufletului. Or, noi am ajuns la această învățătură nu printr-un argument rațional, ci se pare că mintea noastră a trebuit să primească porunca aceasta mai mult din pricina fricii cuibărite în ea, fără să încuviințeze liber cele spuse. De aici vine și adâncă noastră jale pentru cei răposați, căci nu știm precis dacă acea cauză a vieții³ mai există în sine, unde este și dacă mai există cumva sau a dispărut cu desăvârșire. Căci necunoașterea adevărului cu privire la soarta sufletului pune în echilibru părerile ambelor părți, iar unora le pare aceasta [demn de crezare], în timp ce alții se îndoiesc. Și printre greci se află unii filozofi de vază care au crezut și au răspândit astfel de idei.

---

¹ Adică trupul.

² Adică sufletul.

³ Adică sufletul.

– Lasă, zise ea, fabulele păgâne, prin care părintele minciunii plămăiește presupuneri amăgitoare ca să ascundă adevărul. Ia aminte că felul în care văd ei sufletul nu e altceva decât înstrăinare de virtute – o pornire spre plăcerea prezentă, o părăsire a nădejzii în viața veșnică, potrivit căreia numai virtutea are preț.

– Și cum, am întrebat eu, am putea ajunge la o credință sigură și nestrămutată despre continuitatea sufletului? Căci și eu observ că, dacă în privința aceasta nu s-ar întări în noi o credință neîndoielnică, viața oamenilor ar fi lipsită de cele mai înalte daruri ale virtuții. Cum poate exista virtute la cei care socotesc viața prezentă drept capătul existenței, nemaiavând nădejde la nimic după aceasta?

– Trebuie deci, zise învățătoarea, să cercetăm de unde a început discuția [noastră despre nemurirea sufletului] și, dacă voiești, ia asupra ta apărarea doctrinei contrare [învățăturii creștine], căci văd că gândul tău înclină spre această pornire. În felul acesta, pentru a stabili adevărul vom cerceta și părerile celor care ni se împotrivesc.

După această provocare am rugat-o să mă ierte și să nu creadă cumva că prin vorbele mele aș căuta s-o contrazic, ci o fac doar spre întărirea învățăturii despre suflet, prin slăbirea și înlăturarea obiecțiilor. Apoi am spus:

– Dar oare cei care ne contrazic n-ar putea să spună că trupul, ca unul ce-i compus, se descompune cu totul în elementele din care este alcătuit? După destrămare, elementele ce au fost reunite în trup înclină fiecare în chip necesar către elementele cu care sunt înrudite, căci firea fiecărui element înapoiază celorlalte ceea ce le este înrudit. Ceea ce este cald în noi se va uni cu ceea ce este cald, ceea ce este pământesc cu ceea ce este solid, iar celelalte rămășițe se vor duce fiecare la cele cu care se înrudes. Și atunci unde va fi sufletul?